

Az első világháború hatása a középfokú oktatásra. A szombathelyi és kőszegi katolikus főgimnáziumok a nagy háború éveiben

Bakó Balázs

„A nagy küzdelem, amelyet a múlt évi augusztus hónap óta drága hazánk és nemzeti létünk érdekében folytatunk, bár abban a szerencsés helyzetben vagyunk, hogy a fegyveres küzdelem színterétől távolabb esünk, mégis sokszoros befolyást gyakorolt az iskolaév lefolyására.”¹ Ezekkel a szavakkal indul a Szombathelyi Premontrei Rendi Szent Norbert Gimnázium évkönyve az első világháború első tanéve után. De vajon milyen módon hatott a háború az oktatásra, az intézmények működésére, mennyire volt jelen a hétköznapi életben? Megállapítható-e speciális hatás az egyházi oktatási intézmények esetében?² Hogyan birkóztak meg a felmerülő nehézségekkel, milyen szerepet vállaltak a hátszág háborús erőfeszítéseiben? Ezekre a kérdésekre kerestem a választ a kutatás során. Ehhez két nyugat-dunántúli katolikus gimnázium világháborús iskolai értesítőit hasonlítottam össze.

Az egyik vizsgált intézmény a Csornai Premontrei Prépostság által fenntartott, 1772-ben alapított Szombathelyi Római Katolikus Főgimnázium, amely a megyeszékhely és a Nyugat-Dunántúl talán legelismertebb, nagyhírű iskolája volt. A premontrei rend 1808-tól lett az iskola fenntartója, tagjaiból került ki a tanári kar túlnyomó többsége, akik a tanítás mellett jelentős tudományos tevékenységet is végeztek, többségük kiérdemelte a tudós tanár jelzőt. A premontrei gimnázium népszerűségét mutatja, hogy nagyon magas osztálylétszámokkal működött. Diákjai felekezetiileg vegyes megoszlásúak voltak: a katolikusok mellett kisebb arányban protestánsok, illetve jelentős számban izraelita vallásúak is látogatták (az 1914/15-ös tanévben végzett 433 diákból 309 katolikus, 14 református, 21 evangélikus, 1 görögkeleti és 88 izraelita).³ A diákok jelenléte a városlakóknak is fontos volt. Nemcsak a település presztízsét és iskolaváros jellegét erősítették, hanem sok családnak biztosított megélhetést a diákoknak

¹ A Szombathelyi Római Katolikus Főgimnázium Értesítője (a továbbiakban: Premontrei Évkönyv). 1914–15. szerk.: Steiner Miklós. Szombathely, Egyházmegyei Könyvnyomda 1915. 3.

² A kérdés teljes körű vizsgálatához szükséges, hogy az egyházi intézményektől nyert adatokat nem egyházi fenntartású középiskolák forrásaival is összevegyessük, erre azonban eme tanulmányban terjedelmi okok miatt nem kerül sor.

³ Premontrei Évkönyv 1914–15. 122.

nyújtott szállás is. A környék arisztokrata és nagypolgári családjai is itt neveltették gyermekeiket, előbbieik elsősorban magántanulói jogviszonyban. Ezen családok anyagi támogatása, az általuk biztosított ösztöndíjak sok szegény sorsú diák tanulmányait tették lehetővé. Ilyen volt például Pehm (Mindszenty) József is, aki 1903 és 1911 között volt a gimnázium tanulója.⁴

A másik vizsgált intézmény a pannonhalmi bencés rend által működtetett kőszegi Ferenc József Katolikus Főgimnázium. Az iskolát 1677-ben alapították, első fenntartói a jezsuiták, majd 1777-től a piaristák lettek.⁵ A bencés rend kezelésébe 1815-ben került iskola a század végére fejlődött főgimnáziummá, fenntartási feladatai az 1907-ben kötött tanulmányi szerződés szerint megoszlottak Kőszeg városa (épület fenntartása) és a bencés rend (tanárok alkalmazása és fizetése) között.⁶ Bár a városban meghatározó volt a német nyelvű lakosság jelenléte, a gimnázium tanulóinak többsége a vizsgált korszakban a magyar etnikumból került ki elsősorban a környező településekről érkezők miatt (az 1914/15-ös tanévet elvégzett 357 tanulóból 313 magyar, 29 német, 15 horvát).⁷ A diákok felekezeti megoszlása alapján a katolikusok döntő többségben voltak (a 357 főből 329 katolikus, 16 evangélikus, 3 református és 9 izraelita).⁸

A harci cselekményektől távol eső két iskola hasonló méretű és funkciójú intézmény volt, így működésük összevetése reális képet adhat a vizsgált kérdésről. Mindkét iskola rendszeresen kiadta az előző tanévről vonatkozó évkönyvét, amely részletesen tartalmazta az iskolai működés szinte teljes leírását. Egy-egy programokban gazdag tanév esetében az évkönyvek terjedelme akár a 150 oldalt is meghaladta békeidőben, ami egyben utal arra is, hogy az iskoláknak jelentősebb anyagi forrás is rendelkezésre állt a kiadvány elkészítésére. Jellemző módon a háborús években az évkönyvek terjedelme rohamosan csökkent, az utolsó évről már nem is készült mindenhol önálló kiadvány, csak összevonva a következő tanévvel. Ez feltehetően az anyagi források szűkülésével és főleg a papírhiánnyal magyarázható.⁹

⁴ BALOGH MARGIT: Mindszenty József. MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Budapest, 2015. 28–33.

⁵ BARISKA ISTVÁN: A kőszegi gimnázium 333 évéről. *Honismeret* 38. évf. (2010) 3. szám. 79–84.

⁶ Magyar Nemzeti Levéltár Vas Megyei Levéltára KFL. Xeroxmásolatok Gyűjteménye. 13/1977. sz. A kőszegi I. Ferenc József Szent Benedek-rendi Fő-gimnázium iratai. 24/1933. az 1907. jan. 5-i szerződés másolata.

⁷ A Pannonhalmi Szentbenedekrend Kőszegi Ferencz József Kath. Főgimnáziumának Értesítője (a továbbiakban: Kőszegi Évkönyv) az 1914/15. iskolai évről. Kőszeg, 1915. 85.

⁸ Uo.

⁹ A premontrei gimnázium esetében az 1913/14-es tanévben 151 oldal,

A területi korlátok csökkenésével az évkönyvekből kimaradtak a korábban gyakran szerepeltetett ünnepi beszédek, egy-egy diák jól sikerült írása, a tanárok tudományos munkái, és csak az iskolai események, valamint a statisztikai adatok bemutatására szorítkoztak a szerkesztők. Nézzük meg, hogy milyen információkat osztottak meg az iskolák az 1914 és 1918 közötti évekről!

A háború alatt gyakran szükségessé vált az iskolaépületek katonai célra való hasznosítása. Ez alól a fronttól távol lévő iskolák sem képeztek kivételt. A szombathelyi gimnázium épületét már 1914. augusztus 1-jével lefoglalta a katonaság tartalékkórház céljára. Az első hónapokban csak az épület földszintjét vették igénybe, ezért úgy tűnt, hogy az oktatás az emeleti termekben meg tud indulni. Azonban már szeptember folyamán annyi sebesült érkezett a városba, hogy a kórház céljaira az egész épületet lefoglalták, csupán a szertárak maradhattak érintetlenül, amit az ott tárolt értékes gyűjteményekre tekintettel nem ürítettek ki. A tanításnak tehát új helyszínt kellett keresni, ami nem volt egyszerű, hiszen a többi városi intézmény is helyhiánnyal küszködött. Végül szükségmegoldásként az állami főreáliskolával¹⁰ közösen oldották meg a problémát: a gimnázium és a főreáliskola tanulói délelőtti-délutáni váltásban tanultak a főreáliskola ideiglenes épületében, míg a VII–VIII. osztályokat a felmérési hivatal megüresedett helyiségeiben helyezték el. Mivel a délutáni oktatás már az estebe nyúlt, az V-VI. osztályban heti egy-egy latin és görög órát elhagytak. Szabad helyiségek híján az ún. melléktárgyak számát is csökkentették. Tornaszoba nélkül az őszi és tavaszi hónapokban a testnevelés órákat a Szombathelyi Sportegylet területén tartották meg, télen pedig a város körül hosszú menetgyakorlatokat végeztek.¹¹ Az épületet a katonaság 1916. január végéig használta kórházként, ezt követően az iskola visszatérhetett megszokott helyére. A fokozott használat, a rongálások, a tatarozások elmaradása miatt az épületben számottevő károk keletkeztek. Az iskolai felszerelések (bútorok, padok, szertári anyagok) is sérültek a folytonos költözések miatt. Így csak alapos felújítás után, 1916 áprilisának végén kezdődhetett újra a tanítás az iskola épületében. A felújítások költsége mintegy 10.000

1914/15-ös tanévben 80 oldal, 1915/16-os tanévben 124 oldal, 1916/17-es tanévben 88 oldal, 1917/18-as tanévben 84 oldal, az 1918/19-es tanévben nem került kiadásra, az 1919/20-as tanévben 24 oldal. A bencés gimnázium évkönyvei esetében az 1913/14-es tanévben 115 oldal, 1914/15-ös tanévben 95 oldal, 1915/16-os tanévben 78 oldal, 1916/17-es tanévben 66 oldal, 1917/18-as tanévben 42 oldal, az 1918/19-es tanévben 14 oldal, az 1919/20-as tanévben 16 oldal.

¹⁰ Szombathelyi Magyar Királyi Állami Főreáliskola, a későbbi Faludi Ferenc Gimnázium jogelődje

¹¹ Premontrei Évkönyv 1914–15. 5–7.

koronára rúgott, amelyből a katonai kincstár csak 5120 koronát térített meg.¹² Az épület katonai célú igénybevételére a háború további részében már nem került sor. A kőszegi gimnázium szerencsésebb volt, katonai célú épülethasználat ott nem történt, csupán 1914 kora őszén aludtak két alkalommal bevonuló népfelkelők az iskolában.¹³

Persze nemcsak az iskolaépületek, hanem az iskolahasználó tanárok és diákok életébe is beleszólt a háború. Az iskolák tanulólétszáma eltérően alakult. A szombathelyi gimnázium létszáma inkább enyhén emelkedett elsősorban az ország más területeiről, például Erdélyből jött diákokkal, akik az 1916-os román betörés következtében érkeztek a vármegyébe.¹⁴ Még úgy is emelkedett a létszám, hogy néhány diák szülői engedéllyel katonai szolgálatra vonult be.¹⁵ A kőszegi gimnázium esetében a tanulólétszám fokozatosan csökkent mind a jelentkezők, mind a végzett diákok esetében, és ezt nem pótolta más területekről érkezettek migrációja.¹⁶ A csökkenésnek több oka volt: csak az első két háborús tanévben 62 diák vonult be katonának, ugyanakkor kevesebben is iratkoztak be mindkét tanévben az első osztályba. Ezt részben az magyarázza, hogy a város környéki szegényebb családokban a családfő vagy egy testvér hadba vonulása miatt az otthon maradt fiúra szükség volt a háztartásban, gazdaságban, másrészt a fokozódó drágaság miatt nem jutott az iskoláztatásra a családi kasszából.¹⁷ A szombathelyi gimnáziumban az utóbbi probléma nem jelentkezett ilyen hangsúlyosan, ami magyarázható a megyeszékhely családjainak stabilabb anyagi helyzetével és a gimnázium jelentős segélyezési gyakorlatával.¹⁸ A hadbavonult diákok száma mindkét iskolában emelkedést mutatott a háború előrehaladtával. Az első évben még csak a 8. évfolyamból, később viszont már alacsonyabb osztályokból is bevonultak az életkort elért és a sorozáson megfelelt diákok.¹⁹ Ez nem minden esetben történt kényszerből: „*A háború hatása alatt több tanuló óhajt katonapályát választani, mint eddig; egyesek a sorozáson*

¹² Premontrei Évkönyv 1915–16. 55.

¹³ Kőszegi Évkönyv 1914–15. 38.

¹⁴ Premontrei Évkönyv 1916–17. 46.

¹⁵ Az 1913/14-es tanévben végzett 405 főről a létszám az 1916/17-es tanévre felment 430 főre, ezzel elérve a korszakban a maximumot, majd lecsökkent 404-re 1919/20-ban.

¹⁶ Az 1913/14-es tanévben 377 diák végzett a gimnáziumban, majd a következő években ez a létszám egyenletesen csökkent az 1919/20-as tanévi 329 főre.

¹⁷ Kőszegi Évkönyv 1915–16. 16.

¹⁸ Premontrei Évkönyv 1914–15. 42–47., Premontrei Évkönyv 1915–16. 82–87., Premontrei Évkönyv 1916–17. 53–59., Premontrei Évkönyv 1917–18. 45–52.

¹⁹ A szombathelyi iskolában 1914-ben 18 fő, 1915-ben 28 fő, 1916-ban 24 fő, 1917-ben 29 fő; Kőszegen ezek a számok 23–24–31–13 fő.

hazafias lelkesedésből szinte erőltették bevételeüket. Igaz, hogy 1-2 tanuló nál indító okul szolgálta a hadi bizonyítvány könnyebb elnyerése is."²⁰ Az évkönyvek nem tudósítanak katonának bevonult diákok haláláról, csupán annyit jegyeznek meg, hogy a katonáskodó tanulók hogylétéről a háború után tudnak számot adni. Egy-egy diák betegség következtében hunyt el, illetve főleg az utolsó háborús tanévben nőtt meg a spanyolnáthában megbetegedettek száma. A háborús évek alatt egyre gyakoribbak lettek a hiányzások. Különösen a szombathelyi gimnázium tanárai panaszkodtak erre. Ennek több okát is megjelölték. A vonatközlekedés kiszámíthatatlansága, a vonatok rendszeres és jelentős késése miatt a bejáró diákok sok órát mulasztottak. Másrészt a sorozásra kijelölt tanulók ügyeik intézése miatt szintén sokat hiányoztak. Végül sok diák azért kért szabadságot, hogy a harctérre menő vagy onnan jövő családtagjukat meglátogathassák.²¹

Az évkönyvek alapján úgy tűnik, hogy az egyházi iskolák tanári karát kímélte a háború, legalábbis mindkét gimnáziumban csak egy-egy tanárt érintett a bevonulás. Mindkét iskolában a tanári kar döntő részben egyházi tagokból állt (Szombathelyen 14-15 fő, Kőszegen 13 fő), mellettük elenyésző számban voltak világiak (Szombathelyen 3 fő, Kőszegen 2 fő). Szombathelyen dr. Horváth Róbert 1914 decemberében vonult be és mint csapatkórház-, majd hadosztály-plébános működött az újvidéki kórházban,²² ezután 1917-től a keleti, később az olasz fronton harcoló csapatok mellett szolgálta a háború végéig.²³ Helyettesítésére a keszthelyi gimnáziumból érkezett szerzetes tanár.²⁴ Kőszegen Szentmiklósi Ottó világi tornatanár vonult be 1914-ben és harcolt a keleti fronton, ám 1915-ben Przemyslnél orosz fogságba esett és Taskentbe került.²⁵ 1918-ban sikerült megszöknie, így tudott az utolsó háborús hónapokra visszatérni.²⁶ Távolléte alatt nem sikerült helyettesítésére tanárt alkalmazni, így három tanéven keresztül elmaradtak a testnevelés órák és a korábban évente megrendezett tornaünnepélyek is.

A háború az oktatás megszervezésére is hatást gyakorolt. A szombathelyi gimnáziumban ez főleg az épület lefoglalása miatt volt szükség szerű és elsősorban óraelmaradásokat okozott a délutáni tanítási sávban, valamint a szemléltetést befolyásolta hátrányosan a nem használható szertári anyag. A hely- és tanárihiány miatt a testnevelés órák az első két évben elmaradtak. Ezen órák pótlását mind-

²⁰ Kőszegi Évkönyv 1915–16. 15.

²¹ Premontrei Évkönyv 1915–16. 69.

²² Premontrei Évkönyv 1915–16. 56.

²³ Premontrei Évkönyv 1917–18. 32.

²⁴ Premontrei Évkönyv 1915–16. 42.

²⁵ Kőszegi Évkönyv 1914–15. 37.

²⁶ Kőszegi Évkönyv 1917–18. 3.

két iskola városi sétákkal, városkörnyéki kirándulásokkal próbálta helyettesíteni. A tanulmányi eredmények és a tanulás iránti motiváció kapcsán mindkét iskola pozitív tapasztalatokról ad számot: a háborús hangulat fokozta a diákok érdeklődését. Csupán a kőszegi gimnázium számolt be az utolsó háborús tanévben kedvezőtlen változásról: „*A háború a szorgalomra, tanulmányi előmenetelre, kezd mindjobban káros hatással lenni. Erkölcsi viselet tekintetében is mutatkoznak a szabadosságnak, bizonyos önfegyelmegszegésségek jelei.*”²⁷ A háború alatt a tanévek hossza is állandóan változott: rövidebb lett a szorgalmi időszak, hosszabbak lettek a nyári szünetek (pl. az 1916/17-es tanév csak október 1-jén kezdődött), az utolsó évben pedig a szénhiány miatt a premontrei gimnáziumban január 12. és február 4. között is szünetelt az oktatás.²⁸ A meghosszabbodott szünetek miatt lazult a diákok fegyelme, lankadt a szorgalma.

A háború a tanítás módszertanát kevésbé befolyásolta, tartalmában azonban határozottan megjelent, így befolyásolta a tanórai osztálytermi munkát. A háborúval kapcsolatos témák szinte minden tantárgyban megjelentek. Ez legjobban a dolgozatok címéből látszik. Leginkább a magyar, a történelem és az idegen nyelv tantárgyaiban árulkodóak a dolgozatok és olvasmányok címei. Néhány jellemző példa: „*A csonka hős. Jellemzés alkalmi megfigyelés alapján., Vigasztaló levél barátunkhoz, ki a háborúban édesapját veszítette el., Sírdomb a hegytetőn. Adott vázlat elbeszéléssé való kidolgozása — vonatkozással az elmúlt téli kárpáti harcokra.* (5.évf.), *A magyar diák kötelessége a háború alatt.* (6.évf.), *Mindnyájunknak el kell menni! Lelkesítő beszéd a harcba induló katonákhoz.* (7.évf.), *Minden áldozat kicsiny azokhoz képest, miket a hazának kívánni joga van. (Kölcsey: Parainesis). Egy magyar diák programja a mostani nagy időkben.* (8.évf.).”²⁹ Az egyes tárgyak tanítása közben a tanárok buzgón felhasználtak minden alkalmat arra, hogy a tárgyalt tananyagban a háborúhoz való kapcsolódását feltüntessék. „*A vonatkozások felhasználásának célja volt az érdeklődés felkeltése, az ismeretszerzés fontosságának felismerése, a háború okainak és viszonyainak kellő mérlegelése és megértése, a hazafias érzés és királyhűség ápolása, a vallásos érzés és embertársaink iránt való érzelmek mélyítése.*”³⁰

²⁷ Kőszegi Évkönyv 1917–18. 7.

²⁸ Premontrei Évkönyv 1917–18. 38.

²⁹ Premontrei Évkönyv 1915–16. 41–42.

³⁰ Premontrei Évkönyv 1915–16. 57. például: „*II. osztályban: Lévay Mikes c. versével kapcsolatban kitérés II. Rákóczy Ferenc szabadságharcára és a mostani világháborúra. IV. osztályban Toldi tárgyalásánál a tanár rámutatott, hogy a vitézi életre való vágyás és rátermettség a magyar embernek veleszületett tulajdonsága. A sztrencsnői piros virágok c. olvasmány alkalmul szolgált a jelen háborúban a Kárpátokban őrtálló és hazaszerető kötelességteljesítés-*

E tekintetben mindkét gimnázium tanári kara egyöntetűen járt el, a kapcsolódási pontokra való figyelemfelhívásban vagy a dolgozati-címek megfogalmazásában csak a tanári kreativitás jelentett különbséget. Ugyanezek az elvek játszottak szerepet a latin, görög vagy német nyelvi olvasmányok kiválasztásánál, illetve a történelmi témakörök feldolgozásánál. A természettudományos tárgyak esetében főleg praktikus, a háborúhoz kapcsolódó ismeretek kerültek előtérbe a földrajz, fizika vagy egészségtan területén. Még a matematika órákra is bekerültek háborúhoz kötődő feladat-megfogalmazások.³¹ A háború elhúzódásával aztán a témák egyre gyakrabban a békéhez és az áldozatokra való emlékezésekhez kötődtek, a kezdeti lelkesedés és felbuzdulás láthatóan alábbhagyott.³²

Az egyes tantárgyakban a rendes órarenden és tanmeneten belül ún. háborús előadásokra is sor került. Ezek felmenő rendszerben heti fél és kettő óra között, különféle témákban zajlottak: pl. a háború előzményei, a háború menete, hazánk belső története, a hadviselő országok földrajza, gazdasági és egészségügyi kérdések.³³ Ezen előadásokat a tanév egy meghatározott időszakában tartották egy-két hónapig az éves órakeretből legfeljebb 12 óra igénybevételével. Legfőbb céljuk az volt, hogy a háborús eseményeket, jelenségeket a diákok tanáraik interpretálásában hallják és értelmezzék.³⁴

Külön feladatot jelentett a hadba vonuló diákok vagy a hadsereg kötelékében már szolgálatot teljesítők oktatása, érettségi vizsgára való felkészítése és vizsgáztatása. Ez különösen azután rótt nagy terheket a tantestületekre, miután 1916 májusában bevezették az érettségi

sel küzdő magyar katona dicsőítésére. A kis lombardus őrszem c. olvasmány eseménye megmutatta a magyar ifjúnak, hogy gyenge ereje felhasználásával s ha kelt, élete feláldozásával, neki is szolgálnia kell a hazáját.”

³¹ „A tanár az értékpapirosokkal kapcsolatban ismertette a hadikölcsönt, kiemelte hasznosságát a vagyonosodás szempontjából és figyelmeztette a tanulókat, hogy a hadikölcsön jegyzése hazafias kötelesség.” Premontrei Évkönyv 1915–16. 61.

³² Dolgozati-címek az 1917–18-as tanévből magyar nyelvből: Levél a hadbavonult édesapához (vagy testvérhez stb.) az iskolai év megkezdésekor., A karácsony békében és háborúban., Vegyük oltalmunkba a hősök árváit. Alkalmi beszéd egy gyűlésen., Ha majd a béke visszatér ! Beszédkísérlet., Premontrei Évkönyv 1917–18. 13–14.

³³ Premontrei Évkönyv 1917–18. 33.

³⁴ A vallás- és közoktatásügyi miniszter 2293/1917.sz. elnöki rendelete értelmében a Magyar Pedagógiai Társaság az előadások anyagát kidolgozta és iskolatípusonként módszertani útmutatót is készített megtartásukhoz. Magyar Pedagógia szerk.: Dr. Imre Sándor. 26. évfolyam (1917) 295. http://misc.bibl.u-szeged.hu/17913/1/mp_1917.pdf letöltve: 2021. május 30.

előkészítő tanfolyamokat.³⁵ Ezekkel az egy hónapos „gyorstalpalókkal” a besorozott vagy már katona diákok befejezheték tanulmányukat letéve a csak írásbeli részből álló 8. évfolyamos osztályozóvizsgát és a hadiérettségit. A második és harmadik háborús évben még csak egy-egy, az utolsó évben viszont már két időintervallumban zajlottak ezek a tanfolyamok, általában mindegyikben több csoportban.³⁶

Az iskolai életben a tanításon-tanuláson kívül az egyéb feladatok is megsokasodtak. Mindkét iskola tanárai aktívan részt vettek háborús előadások tartásában, beteg vagy sebesült katonák lelki gondozásában, katonai tartalékkórházak lelkesítő feladatainak ellátásában. Fontos feladatuk volt a különféle gyűjtések, jótékonyági rendezvények szervezése, felügyelete. Nagy figyelmet szenteltek a hadikölcsön-jegyzéseknek, amelyből testületileg és személyesen is kivették a részüket.³⁷

A karitatív tevékenységek a diákok számára is megsokasodtak. A premontrei gimnáziumban már 1914 nyarán létrejött egy 53 tagú kisegítő csoport a városi hivatalokban a tisztviselők bevonulása miatt kialakult munkaerőhiány enyhítésére. Elsőként a posta alkalmazta a kerékpárral is rendelkező tanulókat, akik naponta órabeosztás szerint kézbesítették a sürgősségi küldeményeket. Ugyanez a kisegítő csoport segítette a helyi vasútállomáson, a Vöröskereszt által működtetett ún. üdítőállomáson az átvonuló katonák ellátásában.³⁸ A kőszegi diákok szintén a Vöröskereszt irányítása alatt vettek részt a sebesültek szállításában.³⁹ Mindkét iskola diákjai aktívan bekapcsolódtak a különféle gyűjtésekbe: pénzadományokat a rászoruló katonáknak és családjaiknak, karácsonyi és húsvéti ajándékokat a katonáknak, fehérneműket és más ruhaadományokat, könyveket és újságokat a kórházban kezelt sebesülteknek. Mindkét iskolában voltak jótékonyági rendezvények: hangversenyek, plakát- és rajzkiállítások, amelyeknek bevételét a rászorulóknak juttatták el. Bár mindenhol szorgalmazták a diákok csoportos mezőgazdasági munkavállalását is, inkább ez egyénileg, főleg otthoni körben valósult meg. Minden évben voltak nyersanyaggyűjtések. Az első két évben főleg fémgyűjtésben jeleskedtek a diákok. Az első évben a premontrei diákjai 450, a másodikban 476 kg fémot gyűjtöttek. A kőszegieknél a mennyiség

³⁵ A vallás- és közoktatásügyi miniszter 40962/1916. és 48230/1916. sz. elnöki rendeletei.

³⁶ Részletesen erről lásd SZABÓ RÓBERT: Az első világháborús katona-tanulók iskolai kedvezményei. *Történelmi Szemle* 63. évfolyam (2021) 1. szám. 119–136.

³⁷ Premontrei Évkönyv 1915–16. 63.; Premontrei Évkönyv 1916–17. 44.; Kőszegi Évkönyv 1915–16. 12.; Kőszegi Évkönyv 1916–17. 9.

³⁸ Premontrei Évkönyv 1914–15. 5–6.

³⁹ Kőszegi Évkönyv 1915–16. 13.

nem ismert, ők elsősorban a réztárgyakat gyűjtötték és szolgáltatták be. Nagyon sok növényi nyersanyagot is gyűjtöttek. Az első évben ez főleg a katonák teájának szánt szederlevél volt (Szombathelyen 8 kg, Kőszegen 88 kg), majd fokozatosan kibővült egyéb gyógynövényekkel,⁴⁰ illetve makkot gyűjtöttek a hivatalos megfogalmazás szerint a városi szegények gazdasági céljaira.⁴¹

Összefoglalva tehát a fentiekből az látható, hogy a háború az iskolai működés minden területére és résztvevőjére hatást gyakorolt, de ennek a hatásnak az intenzitása hullámzó volt, emiatt az iskolai munkát egyre nehezebben lehetett tervezni. Elsősorban az iskolák anyagi jellegű terhei növekedtek (épületfenntartás, rongálások javítása), miközben forrásaik szűkültek a társadalmi környezet forrásszűkülésével párhuzamosan. Diákok és tanárok életében is egyre nagyobb szerepet játszott a háború anyagi terheihez való hozzájárulás gyűjtései, hadikölcsönök, jótékonyági tevékenységek révén. Fiúiskolákról lévén szó, a diákok egyre nagyobb számban kerültek az iskolapadból a hadseregbe, ugyanakkor a tanári karok ez alól inkább mentesültek. Az iskolai munka terhei növekedtek az új típusú tanári feladatokkal: háborús előadásokkal, karitatív tevékenységekkel, katonai tanfolyamok és érettségi szervezésével. Végül, de nem utolsósorban a háború hangsúlyosan megjelent a tantárgyi oktatásban: a hazafias nevelés tantárgyakon átívelő kötelező feladattá vált. Ugyanakkor a tantestületek mindent megtettek, hogy az intézmények működése biztosítható legyen a megváltozott körülmények között is. Pedig az igazi megpróbáltatások majd csak ezután kezdődtek, amikor a háború utáni 1918/19-es tanévben már az egyházi iskolák léte is veszélybe került.

⁴⁰ A felsorolásban szerepelnek: csalánszár, székfű, árnika, maszlag, ökörfarkkóró, beléndek, nadragulya, hársfa, kamilla, pipacs, cseresznyeszár, szilva- és barackmag

⁴¹ A makkörlemény a gabonalisztet helyettesítette.